

QUZU

(Hekayə)

Məmmədhüseynin kirvə oğlusu Qurtbasar kəndindən buna bir quzu sovqat göndərmişdi. Kəblə Məmmədhüseyn istədi quzunu kəsə, amma heyvanın belini əlləri ilə sıgallayıb, bıçağı tuldadı yerə və arvadına dedi ki:

- Bir sümükənən bir dəridən savayı bir şey yoxdu.

Arvadı məsləhət gördü ki, quzunu ötürsünlər bir neçə gün bağçada otlasın, əmələ gəlsin. Əri də razı oldu və quzunu itələyib saldı həyət bağçasına. Heyvan göy otu gördü, amma ağzını ota uzatmadı. Həmin vaxt qonşuluqda Əziz xanın evindən kişilərin oxumaq səsi gəlirdi və Əziz xanın öz səsi aşkar eşidilirdi:

Nə durmusan dağ başında qar kimi?
Məmələrin baş veribdi nar kimi, nar kimi...

(Ardı 3-cü səhifədə)

dal t.- 2021.- 4 mart.- S.1; 3.

Kəblə Məmmədhüseyn quzunu başlayıb girdi evinə, şalını götürüb bağladı, çuxasını geydi, tütün kisəsini qoydu cibinə, çubuğunu taxdı belinə və arvadına dedi ki:

- Quzunu aparıram. - Arvad cavab verdi ki:

- Həyə satmağa aparırsan, o quzuya heç bir manat da verməzlər.

- Yox, satmağa aparıram, xanlığa aparıram. Bəlkə bir şey qopardam.

Bu sözləri deyə-deyə Kəblə Məmmədhüseyn yeni həyəyə, əyilib quzunu qucaqladı, vurdu qoltuğuna, çıxdı küçəyə və üz qoydu Əziz xanın evinə tərəf. Çəpik və oxumaq səsi gəldikcə yavıqlaşdı.

*Nə durmusan dağ başında...
Məmələrin nar kimi...*

Xülasə, xanlığ qarısında bir-iki kəndli durmuşdu, həyətdə də bir dəstə kəndli ucadan danışırdılar. Bağçada yekə tut ağaclarının dibində beş-altı quzu otlayırdı. Həyətin küncündə, çardağın altında bir çıpaq ağ at bağlanmışdı. Aşpazxanadan qab-qacaq səsi gəlirdi. Xanlığ qulluqçularından bir neçəsi aşpazxanadan evə xörək və evdən aşpazxanaya boş qab-qacaq daşıyırdılar. Kəblə Məmmədhüseyn düz gəldi pilləkanlardan qalxdı qabaq otağa və nöqərlərin birinə dedi:

- Sadıq əmoğlu, xana ərz elə ki, Məmmədhüseyn quzu götürüb.

Bir az keçdi, Əziz xan bərk kefli, çörək dəsmalı ilə dodaqlarını silə-silə çıxdı qabaq otağa və quzunun başını Məmmədhüseynin qoltuğunda görəndə gəldi yavığa və durdu quzunu tumarlamaya:

- Quzu, quzu, nə yaxşı quzu, nə göycək quzu. Quzu, quzu, quzu!.. - Və məhəbbətin şiddətindən başladı quzunun gözlərindən öpməyə.

Kəblə Məmmədhüseyn də durdu quzunu tərifləməyə:

- Xan, məşallah çox nəcib quzudu. Bir kəndli aparırdı satmağa, zornan üç manit verib aldim. Bildim ki, qonağınız var, dedim bəlkə lazımlı ola, plov altına qoyasınız. Çox yeməli quzudu.

İçəri otaqda çəpik səsi bərkidi. Rus qonaqlarının biri qarını açıb Əziz xanı çağırırdı. Xan dönüb qaçdı qonaqlara tərəf, genə qayıtdı Məmmədhüseynə tərəf, əlini saldı cibindən bir kağız üçlük çıxartdı.

Pulu genə istədi cibinə qoya, sonra istədi Məmmədhüseynə verə, genə istədi cibinə qoya, axırda atdı Məmmədhüseynə və qaçdı içəri. Kəblə Məmmədhüseyn pulu qoydu cibinə, yeni həyəyə ki, quzunu ötürsün bağcadakı quzuların içinə.

Kəndlilər genə həyətdə "arx" bərəsində ucadan bəhs eləyirdilər, nöqərlər də genə sağa-sola qaçmaqda idilər və heç kəs Məmmədhüseynə baxmırdı.

Bu da çuxasını çəkdi qoltuğundakı quzunun başına və üzünü küçə qarısına çöndürüb çıxıb getdi evinə.

Və həmə gün quzunu kəsib yedi... Amma doğrudan da quzu çox arıq imiş.

İkinci dəfə

Aradan bir həftə keçmişdi ki, Kəblə Məmmədhüseyn gəzə-gəzə gəldi Əziz xanın həyəyə qarısına. Xanın nöqərlərindən biri həyətdə palaz çırpırdı və Məmmədhüseyni görəndə palazı qoydu yerə, gəldi qarıya. Bunlar başladılar o üzdən-bu üzdən danışmağa. Həyətdə iki quzu görənirdi və Kəblə Məmmədhüseyn nöqərə nəsihət elədi ki, küçə qarısını açıq qoymasınlar; yoxsa quzular çıxarlar küçəyə, oğul-uşaq tutub aparar. Nöqər də bunun cavabında dedi ki:

- Arxayın ol, heç bir köpək oğlu cürət eləyib xanın quzusunu aparmaz!

Söhbət özgə yana çöndü. Məmmədhüseyn başladı xanın əhvalını soruşmağa və xəyalında tutmuşdu ki, bilsin nə vaxt xan genə qonaqlıq eləyəcək. Nöqər söhbət arasında dedi ki:

- Sabah yox, biri gün miravay pasrednik (keçmişdə mülkədarlarla kəndlilər arasındakı torpaq münaqişələrini həll edən yerli hökumət nümayəndəsi - red) xana qonaq gələcək və urus həkiminin arvadı da gələcək və bunlardan savayı Dəmirtəpə pristavı da gələcək, Qulam xan da gələcək, Səfi xan da gələcək.

İki gündən sonra Əziz xanın evində genə qışqırıq qorpmuşdu. Bu dəfə məxsusi çalib-oxuyanlar da var idi. Həyəyə qarısı dolu idi küçə uşaqları ilə. Kəblə Məmmədhüseyn uşaqları aralayıb qarını taqıldatdı; çünki hərçənd qarı açıq idi, amma istəmiri həyəyə girsin.

Otaqda oxuyub çalanların səsi, qonaqların çəpiyi, həyəyə adamlarının hay-küyü qarışmışdı bir-birinə.

- Vəliqulu əmoğlu, Vəliqulu əmoğlu, bir bura gəl!

Xanın Vəliqulu adlı nöqəri əlində çörəyi tez aparıb yerinə qoyub, qaçdı küçə qarısına. Kəblə Məmmədhüseyn buna salam verib, kefini soruşandan sonra dedi:

- Vəliqulu əmoğlu! Axı insaf deyil, mən kəsib adamam, xana bir tövr ərz elə quzunun üç manatını iltifat eləsin. Sən öləsən, məhəttələm. İki həftədən çoxdu, ha gedib gəlirəm. Amma, vallah, axı utanıram.

Vəliqulu belə cavab verdi:

- Yaxşı, deyərəm. Amma indi xanın başı qarışıqdı, sabah deyərəm.

Vəliqulu istədi qayıdıb getsin, amma Məmmədhüseyn onun ötəyindən yapışib əlini saldı boynuna:

- Yox, yox, mən ölüm, indi get de. Mən ölüm indi de!

- Ay Allahın bəndəsi, indi mən xana necə gedim belə sözü deyim? Meyər görmürsən qonaqlar başını necə qatıbdırlar?

Məmmədhüseyn hirsələndi:

- Allahu əkbər! Bu da mənə söz oldu? Mən ki, öz pulumu istəyirəm, bunun nə dəxli var? Əmoğlu, sən Həzrət Abbas, bu saat get mənim pulumu al, getir.

(Hekayə)

"Vəliqulu! Vəliqulu" - deyib Vəliqulunu aşpazxanadan çağırırdılar, bu da Məmmədhüseynə vədə verdi ki, bir tövr düzəltsin və qaçıb girdi aşpazxanaya, plov məcməisini iki əlli qalxızdı yuxarı və çaparaq apardı qonaq otağına.

Cavan xanlardan biri çalğıçıların qabağında oynayırdı. Qonaqlar əl çalırıldı və oynayan cavan oynaya-oynaya getdi durdu həkimin arvadının qabağında və baş elədi bu da dursun oynasın.

Xanın başladı çəm-xəm eləməyə ki, mən oynamaq bacarmıram. Qonaqlar doluşdular bunun başına ki, gərək oynayasın. Axırda xanın durdu ayağa və çalğıçılara dedi ki, "tripaqa" havasını çalsınlar və düşdü oynamağa. Qonaqlar çəpik tutdular. Əziz xan çaxır stəkanını doldurdu, yeridi qabağa və "xanın sağlığına" - deyib içəndən sonra cibindən bir üçlük çıxardı, apardı taxdı tar çalanın papağına və başladı çəpik çalmağa.

Kəblə Məmmədhüseyn Vəliqulunun yubanmağına səbr eləməyib, girdi qabaq otağa və başladı oradan oynayanlara tamaşa eləməyə, Əziz xan bir üçlük də çıxartdı taxdı kamança çalanın papağına.

Vəliqulu boş nimçələri bir-birinin üstünə qalayıb, istəyirdi otaqdan qaça aşpazxanaya. Məmmədhüseyn getdi durdu onun qabağında və nimçələri qucaqladı:

- Mən ölüm, bu sahat qayıt, o üçlüklərin birini al getir mənə!

Vəliqulu bilmədi nə desin.

- Bu lotu Hüsi sənə qurban, sözümlü yerə salma!

Vəliqulu nimçələri qoydu taxçaya, qayıdıb girdi qonaq otağına və ədəblə getdi ağzını tutdu Əziz xanın qulağına.

- Xan, o Kəblə Məmmədhüseyn yazıqdı, uşağı naxoşdur. Həkim gətirəcək, quzunun puluna gəlibdi.

Əziz xan çəpik çalib oxuyurdu:

- Nə durmusan dağ başında qar kimi... - və oxuya-oxuya çıxdı qabaq otağa.

- Hə, niyə gəlmisən, Məmmədhüseyn?

- Xan, quzunun puluna gəlmişəm.

- Hə, genə quzu gətirmisən?

- Xeyr, xan, keçən qonaqlıqda gətirmişdim, xırda pulunuz olmadı ki, verəsiniz.

Əziz xan elini saldı cibinə, bir qayıtdı qonaqlara səmt, bir çöndü Məmmədhüseynə tərəf və başladı addax-buddax danışmağa:

- Hələ pulu qalır? Niyə qalır? Niyə indiyə kimi qalır? Yaxşı, verrem, get-get! Necə quzu?

Hansı quzu? Hələ xırda pul yoxdu. Vəliquluya deyərəm versin... Nə durmusan dağ başında... - Oxuya-oxuya qaçdı qonaqların yanına; cibindən bir dəstə kağız pul çıxartdı, bir üçlük taxdı qaval çalanın papağına və bir üçlük de atdı Vəliquluya ki, versin Məmmədhüseynə.

Kəblə Məmmədhüseyn üç manatı alıb yeni həyəyə. Gecə yarısına bir saat qalırdı ki, qonaqlar başladılar dağılmağa. Amma Əziz xan əvvəl-axşamdan keflənib yatmışdı.

Üçüncü dəfə

Əhvalatdan bir neçə ay keçmişdi. Bir gün Kəblə Məmmədhüseyn Əziz xanın evinin qabağından keçəndə bildi ki, xanlığda genə qonaqlıq var. Küçə qarısında iki fayton dayanmışdı. Genə bir faytonda iki nəfər rus çinovniki gəlib yendilər və girdilər həyəyə. Kəblə Məmmədhüseyn bir qədər vaxt durdu qarıda, bir az baxdı gəlib gedənlərə; sonra çəkilib çömbəldi divarın dibində və çubuğunu çıxarıb başladı çəkməyə. Yarım saatdan sonra durdu, yavaş-yavaş gəldi dayandı qarının qabağında, başladı həyəyə tamaşa eləməyə. Sonra nə fikir elədisə çöndü və bazara tərəf üz qoyub yavaş-yavaş çıxdı getdi.

Bir neçə gündən sonra Kəblə Məmmədhüseyn oturmuşdu bulvarda skameykanın üstündə. Günorta vaxtı idi. Əziz xan dalıyca bir neçə kəndli, natoryus dəftərxanasının qabağından keçirdilər. Məmmədhüseyn durdu ayağa. Dal tərəfdən yavıqlaşdı xanın yanına və salam verdi. Əziz xan çünüb buna baxanda bu da iki əlini döşünə qoyub, ədəblə ərz elədi:

- Xan, utanıram da deməyə, axı o quzunun pulu indiyə kimi qalır.

Əziz xan təəccüblə soruşdu:

- Necə quzu? Məgər mən sənə pulunu vermədim?

- Xan, doğrudu, cibinizdən bir üçlük çıxartdınız ki, verəsiniz, amma həmə gün üçlüyü verdi-niz kamança çalana; yoxsa mənə vermədiniz. Hazır kamançaçı Əzim ölmüdü ki! İstəyirsiniz, çağırın sual edin. Yoxsa qurban olsun sizə o üç manat, onun maliyyəti nədi ki, mən yalan ərz edim? Qurban olsun...

Xan hirsələndi Məmmədhüseynin sözünü kəsdi:

- Niyə axı pulun indiyə kimi qalıb? Mən nə bilim nə puldu, nə cəhənnəm oğlu köpəyin quzusudu?! Küçənin ortasında başlamısın quzu belə gəldi, kamança belə getdi. Utanmırsan? Başlamısın bilmirəm nə quzu, nə axmaq oğlu, kamançaçı köpək oğlu, nə axmaq oğlu axmaq? Quzu, mən bilmirəm nə quzu? Başım qarışib, iki min işim var; başlamısın küçənin ortasında bilmirəm nə quzu, nə zəhrimar oğlu zəhrimar!

Xan bu sözləri deyə-deyə üz qoydu getməyə. Kəblə Məmmədhüseyn başını qalxızıb cürətlə dedi:

- Xan, o üç manatın mənə nə dövlətli olaçağam, nə kasıb. Qurban olsun sənə o üç manat. Ürəyini niyə sıxırsan?

Əziz xan beş-altı qədəm də gedəndən sonra dayandı və cibindən üç manat çıxarıb Kəblə Məmmədhüseyni çağırırdı:

- Al quzunun pulunu. Kəblə Məmmədhüseyn pulu aldı qoydu cibinə, bircə bunu dedi:

- Allah xana ömür versin.